

Fodor István Ferenc

BENDA KÁLMÁN - A FÉLIG JÁSZ TÖRTÉNÉSZ
(1913 - 1994)

A jászok mindig igyekeztek maguknak pártfogókat szerezni történelmük folyamán, - nem mindig sikerrel - századunkban azonban kiválóan betöltötte ezt a szerepet Benda Kálmán, a neves történész.

Az, hogy a Partiumban, Nagyváradon született 1913. november 27-én, - csak a véletlen műve, hiszen a Benedek név középkori változatát viselő Benda család Abaujból mutatható ki már a XVII. század közepén. Egyik ősük ekkor birtok nélküli nemeslevelet kapott. Történészünk apja katonatisztként Beregszászról került Nagyváradra, s ott ismerkedett meg a jász származású táblabíró lányával. Az Imrik család Jászapátiból került oda, - ősük már szerepelt a redemptusok között is. Így Kálmán fiuk apja révén a Felvidék magyar református hagyományait, anyja révén a Jászság katolikus hagyományait örökölte.

A Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult, tagja volt az Eötvös Kollégiumnak. Történelem-földrajz szakjával és széleskörű ismereteivel meglehetősen változatos és gyakran méltatlan életpályát futott be. Szinte felsorolhatatlan mindaz, amit alkotott, - amit hagytak neki alkotni. 1945-től a Teleki Pál Tudományos Intézetben dolgozott, mint a Történelmi Intézet helyettes igazgatója. 1948-ban az intézetet megszüntették, s ő 1949-től 1953-ig alkalmi munkákból tartotta fenn a családot: szerencse volt, hogy felesége, mint matematika-fizika tanár dolgozhatott ebben az időben.

Noha nem vett részt az 1956-os forradalomban, mégsem véletlen, hogy 1993-ban megkapta a Nagy Imre-émlékplakettet, hiszen egész életében azt az eszmét támogatta, hogy "...a magunk életét, mint nemzet, mint magyarság, vegyük a magunk kezébe..."

A Bocskai szabadságharcra is meggyűlt a baja, hiszen a 350. évfordulóra megírt könyvét bezúzták. A kiadásban közreműködőket megbüntették, őt pedig az bosszantotta legjobban, hogy hozzá nem szólt senki, azt tartották róla, hogy "...a Bendával nincs mint beszélni, rá vigyázni kell!"

Nem volt sokkal nagyobb szerencséje a francia forradalommal sem: ismeretes, hogy mindegyik rendszer a saját szája íze szerint értékelte: Martinovicsot hol erkölcsstelen gátlástalannak, hol szent embernek tartották. Benda megírta az igazat, mely nem egyezett egyik véglettel sem, emiatt - rázós időkben: 1957-ben megjelent - művét igen elhallgatták: már vagy 20 nyelven írtak róla, mikor 10 évvel később néhány sor magyarul is megjelent. Külföldön pedig olyan elismerést hozott, hogy tagja lett a Franciaországban működő Robespierre Társaságnak is, mely révén többször megfordulhatott ott.

Az elismerés még mindig késett: igaz, hogy a 80-as évek közepére már egyenjogú állampolgárrá vált, mind mondta: "...összes származási és egyéb bűneim megbocsájtván...", ez azonban nem jelentette a szakmai elismerést is. Eredetileg résztvett volna a nagy Erdély történetben is, de "nacionalista és polgári szempontokat képviselő történész"-nek titulálták és ebből is kimaradt. A csángó kutatást - melynek nagy szakemberévé vált - pedig különösen nem vették jó néven. Itt került viszont igen jó munkakapcsolatba Halász Péterrel, aki ma a csángó kutató Lakatos Demeter Társaság elnöke. Kimutatta, hogy kétségtelen a csángók magyar származása - vallásuk alapján.

Szabó T. Attila mondta róla: "a Magyar Tudományos Akadémia szégyene, hogy Benda Kálmán, Entz Géza és László Gyula nem tagja!" A rendszerváltás hozta meg számára az elismerést: az Akadémia levelező tagja 1990-ben, rendes tagja 1991-ben lett. 1992-ben megkapta a Szent-György Albert-díjat, s ugyanabban az évben a Széchényi-díjat is.

80 éves kora után nevezték ki a frissen alakult Károli Gáspár Református Egyetem rektorává.

Külön illik szólni a jászokkal való kapcsolatáról, hiszen rá mindig számítani lehetett. Már egyetemista korában lehozta a Lónyai Gimnázium cserkészeit Jászapátira, ahol - 1934-ben - Apáti és Ivány határát járták, levéltárát kutatták. Amikor a 80-as évek elején Pethő László szociológus meghívta a szentandrászi falukutató táborba, örömmel ment és felelevenítette előbb említett kutatásainak élményeit, - s némi rábeszélésre - meg is írta. Találkozón vett részt a jászberényi könyvtár olvasóival, de szívesen fogadta a Jászok Egyesületének meghívását is. Az már szinte természetes, hogy a jászberényi csángó fesztivál előadójaként is aktív szerepet vállalt, de ott volt a Jász Népfőiskola 1991-es jubileumán is, mint a Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke. S hogy saját házuk tájára is elkalandozzunk: buzdította a Jász Évkönyv megjelenésében fáradozókat is munkájuk fontosságára, hasznosságára.

Senki nem gondolta erről az idős korában is tevékeny emberről, - barátai "Marci bácsijáról", hogy 1994. március idusán végleg itthagya kutatásai színterét. Március 28-án temették Budapesten.